

KÖRFEZ BÖLGESİNDE EMEK GÖÇÜ DİNAMİKLERİ

DOÇ. DR. H. KÜRŞAD ASLAN

Uzman ORSAM

“

Körfez bölgesinde petrol gelirlerinin artışına bağlı olarak yabancı işçi sayısı giderek artmıştır ancak devlet kurum, kural ve normları aynı hızla cevap veremeyince yabancı işçilerin yaşam ve çalışma koşulları, sosyal güvenceleri ve insan hakları bağlamında artan sorunlarla karşılaşmıştır.

”

Uluslararası Göç Örgütü'nün 2020 yılı istatistiklerine göre uluslararası göç bağlamında kendi doğup büyüdüğü ülkelerden ayrılarak yeni bir mekâna taşınanların sayısı 281 milyondur; bu topluluk dünya nüfusunun %3,6'sına tekabül etmektedir. Uluslararası göç kapsamındaki en büyük grubu emekçi göçmenler oluşturmaktadır; 2020 rakamlarıyla 164 milyon kişi bu gruptadır ve tüm göçmenler içinde yaklaşık üçte ikilik bir oranı temsil etmektedir. Göçün bölgesel, kültürel, mesleki ve cinsiyet odaklı dinamikleri bulunmaktadır; ayrıca, uluslararası göç olgusunda uzun yıllar boyunca oluşturulan “göç koridorları” dikkat çekmektedir. Pew Araştırma Şirketine göre, 2005-2015 yılları

arasında Ortadoğu'ya bölge dışından gelen emekçi göçmen sayısı %50 oranında artmıştır. 2015 yılı rakamlarıyla en çok göçmen ağırlayan ülkeler olarak Suudi Arabistan (10,1 milyon) ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) (8 milyon), Kuveyt (2,8 milyon), İsrail (1,9 milyon), Umman (1,8 milyon), İran (1,7 milyon) ve Katar (1,6 milyon) başı çekmektedir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi uluslararası göç dinamikleri bağlamında hem göç veren hem göç alan ve buna ilaveten göç akımlarının geçiş ve bekleme istasyonlarını kapsayan transit koridorlarıyla çok hareketli bir coğrafi kavşak konumundadır.

2019 rakamlarıyla Körfez bölgesinde 35 milyon yabancı işçi bulunmaktadır ki bu dünya genelinin yaklaşık %21'ine tekabül etmektedir. 2019 yılı rakamlarıyla emekçi göçmenlerin kendi ülkelerine gönderdikleri havale tutarı küresel ölçekte 717 milyar dolar olarak hesaplanmıştır; bu rakamlara enformel

kanallardan gönderilen parasal veya aynı transferler dâhil değildir. Körfez bölgesindeki yabancı işçilerin kendi ülkelerine resmî kanallardan gönderdikleri havale miktarı ise 100 milyar dolar civarındadır. Suudi Arabistan ve BAE dünya genelinde en çok işçi havalesi gönderilen ülkeler sıralamasında ilk üç içindedir. BAE’de çalışan yabancı işçilerin %90’ı Hindistan, Bangladeş veya Pakistanlıdır. Günümüzde, BAE’de 3,4 milyondan fazla Hintli ve 1,5 milyondan fazla Pakistanlı çalışmaktadır ve ülke nüfusunun yaklaşık %39’unu oluşturmaktadır. Körfez bölgesinde petrol gelirlerinin artışına bağlı olarak yabancı işçi sayısı giderek artmıştır ancak devlet kurum, kural ve normları aynı hızla cevap veremeyince yabancı işçilerin yaşam ve çalışma koşulları, sosyal güvenceleri ve insan hakları bağlamında artan sorunlarla karşılaşmıştır.

GÖÇMEN İŞÇİLERİN HUKUKİ KORUMASI

Kendi doğup büyüdüğü ülkelerden başka ülkelere çalışma amacıyla göç eden göçmen işçiler, hukuki statüleri ne olursa olsun en yalın hâliyle işçi olma vasıfları nedeniyle uluslararası hukuk rejimi çerçevesinde asgari birtakım haklardan yararlanma hakkına sahiptir. En önemlisi Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) üyesi devletler, mevcut uluslararası sözleşmeleri uygulamakla yükümlüdürler. Örneğin, statüleri ne olursa olsun yabancı bir ülkede istihdam edilen tüm göçmen işçilerin temel insan haklarından yararlandırılması esastır. Uluslararası hukuk normları, ILO sorumluluğunda bulunan sekiz temel sözleşme, Birleşmiş Milletler insan hakları düzenlemeleri ve tüm diğer göç ve insan hakları ilintili rejimler göçmenlerin buldukları mekanlarda insani yaşam koşullarına odaklanır. Bu bağlamda, 1990 yılında BM Genel Kurulu tarafından

onaylanan “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme” (*International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families - ICMW*) önemli bir insan hakları sözleşmesidir. ICMW, ILO sözleşmelerinde belirtilen işçi haklarının çok daha ötesine geçer ve siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları da içerir. Göçmen işçilerin en sık rastlanan hak ihlali seyahat belgelerine el konulması, ücretlerinin ya hiç ya da kısmen ödenmemesiyle birlikte çeşitli baskılarla zorla çalıştırılma durumlarıdır. Körfez ülkelerinin hiçbiri ICMW belgesini imzalamamıştır. Genelde AB ülkeleri de dâhil yabancı göçmenlerin yoğun olduğu zengin ülkelerin büyük çoğunluğu bu sözleşmeyi ya hiç imzalamamış ya da yetkili iç siyasi organlarında onaylamamıştır.

“

Örneğin, statüleri ne olursa olsun yabancı bir ülkede istihdam edilen tüm göçmen işçilerin temel insan haklarından yararlandırılması esastır.

”

GÖÇMEN İŞÇİLERİN KARSILAŞTIKLARI ZORLUKLAR: ULUSLARARASI BASKILAR

Körfez ülkelerinde yabancı işçilerle ilgili en önemli sorun alanlarından biri kefil ve garantörlük sistemi (kafala system) birçok suistimal ve hak ihlalinin temel nedenidir. Teknik olarak, yabancı geçici sözleşmeli işçi ülkeye, sponsor davetiyle belirli süreli sözleşmeyle misafir olarak girer. BAE’de yabancı istihdamı pratikte işçi-işveren arasında normal bir iş sözleşmesi şeklinde düzenlenmez; örneğin

"açık artırma" benzeri bir mekanizmayla götürü usulde ev hizmetlerinde çalışan kadın işçilerle geçici süreli anlaşma yapılmaktadır. BAE bünyesinde ev işlerinde çalıştırılan işçiler Tedbir adı verilen (Tadbeer -‘procurement’) istihdam ofislerince talepte bulunan hane halklarına yönlendirilmektedir. Bu işlerde genelde Endonezya, Bangladeş ve Filipinler gibi Asya ülkelerinden gelen kadınlar çalışmaktadır. Körfez’de çok yaygın bir uygulama olarak yabancı işçilerin pasaportlarının bir baskı unsuru olarak işverenlerce alıkonulması birçok suistimal ve hak ihlalinin temel nedenidir. Başka bir firmada çalışabilmek veya yurt dışı çıkışı için zorunlu olan “İşverenden İtiraz Yok Belgesi” (No Objection Certificate) sistemi de oldukça sorunludur.

Bu sistem, göçmen işçileri bağımlı hâle getiren kefalet sisteminin bir parçası olarak işletilmektedir. Kör-

fez bölgesinde sosyal korumaya muhtaç en önemli göçmen grubu vasıfsız işlerde ve özellikle inşaatlarda ve ev hizmetlerinde çalışan göçmenlerdir. Abu Dabi Diyalog Forumu tarafından açıklanan resmî rakamlara göre, BAE genelinde çoğu Filipinli 300 bin civarında ev hizmetlisi göçmen işçi bulunmaktadır. Öte yandan, uluslararası hukuk normları kapsamında Körfez ülkeleri birçok kuruluşun radarına girmekte ve yeri geldikçe küresel örgütlerden baskı yapılmaktadır. Örneğin, 2016 yılında Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (International Trade Union Confederation) ILO nezdinde BAE devleti aleyhine şikâyet dilekçesi vermiştir; ILO’nun 29 No’lu sözleşmesi hilafına zorla işçi çalıştırma kapsamında BAE’nin "göçmen işçilerin zorla çalıştırılması uygulamalarını önleyici yeterli yasal mevzuat ve yaptırım çerçevesinden yoksun olduğuna dair rapor yayımlanmıştır. 2022 Dünya Futbol Şampiyonası’na ev sahipliği yapması beklenen Katar’a yönelik sivil toplum kampanyaları uluslararası baskılara örnek gösterilebilir.

Artan baskıların etkisiyle Körfez ülkelerinde son yıllarda bazı kısmi reformlar dikkat çekmektedir. Katar 2018 yılında çıkardığı 13 sayılı yasayla yabancı işçilerin işverenlerinden yazılı izin belgesi almadan ülkeyi terk edemeyeceklerine dair çıkış izni şartını kaldırmıştır. Yine Körfez bölgesinde bir ilk olan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Proje Ofisinin Nisan 2018’de Katar’da açılması önemli bir somut adımdır. Katar’da, 2019 tarihli 95 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, yabancı işçilerin, ayrılmalarından 72 saat

önce işverenlerini bilgilendirdikten sonra ülkeyi terk etmelerine izin verilmesini düzenlemektedir. İşverenlerin pasaportları alıkoyması uygulaması devam etse de bu uygulama son yıllarda düşüş eğilimine girmiştir. BAE ve Katar'da işçi ve işverenlerin uyuşmazlıklarını çözebilecekleri bir mekanizma olarak iş uyuşmazlığı komiteleri tesis edilmiştir. Son 5 yılda ivmelenen reformlar umut verici olsa da Körfez bölgesi genelinde zengin işverenlerin siyasi bağlantıları vardır ve yaptırım konusu ve cezasızlık yaygın olarak varlığını sürdürmektedir. BAE ve Suudi Arabistan'da göçmen işçilerin istihdam edildiği büyük şirketlerin yönetici elitleri aynı zamanda ülkelerinin yönetiminde de az çok söz sahibi olan siyasi figürler ve/veya bürokrat kesimle bağlantısı vardır. Yasal ve sosyal koruma önlemlerinin uygulanmaması, Körfez bölgesindeki göçmen işçilerin yaşadığı büyük bir zorluktur.

Körfez ülkeleri için söz konusu göç rejimi dinamikleri ekonomi alanı haricinde güvenlik ve ulusal çıkarlar bağlamında da aşırı bağımlılık gerçekliğiyle ele alınmaktadır. Körfez ülkeleri göç diplomasisi bağlamında göçmen işçilerin belli sektörlerde aşırı yoğunlaşmasına sıcak bakmamaktadır. Göçmen işçilerin organize olup ülkeyi zor durumda bırakacak bir girişimde bulunmalarından çekinilmektedir. Körfez elitleri özellikle 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi ve ABD öncülüğünde kurulan koalisyonunda Suudi Arabistan ve BAE'nin yer almasına rağmen yabancı Arap işçilerin Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak'ı desteklemeleri çok ciddi bir kriz

sinyali oluşturmuştu. Bunun akabinde özellikle Güneydoğu Asya ülkelerinden işçilerin istihdamına öncelik verilmiştir. Körfez'de Mısır, Yemen ve Ürdün gibi Ortadoğu bölgesinin kendi içinden gelen yabancı işçilerin istihdamı diğer alanlardaki ikili ilişkilerin seyrinden etkilenmektedir.

Göç veren ve alan devletler arasında imzalanan bazı ikili antlaşmalar mevcuttur ancak bunların hiçbirinde göçmenlerin sosyal güvencelerine dair hüküm bulunmamaktadır. Örneğin, 2013 Suudi Arabistan-Filipinler antlaşması, 2008 Katar-Sri Lanka antlaşması göçmen işçiler için yeterli ve erişilebilir sosyal güvenlik hükümleri içermemektedir. İşçi haklarının korunmasını amaçlayarak Hindistan hükümetinin dijital istihdam portalı eMigrate 2015 yılında dev-

reye alınmıştır: Göçü ortak bir platform üzerinden basit, şeffaf, düzenli ve insani bir sürece dönüştürmek amaçlanmıştır. Bu sistemde BAE inşaat şirketleri de dâhil olmak üzere tüm yabancı firmaların iş sözleşmelerini çevrim içi olarak sunmalarını zorunlu kılmaktadır. Ancak BAE, Hindistan'ın istihdam mekanizmasını kendi egemenliğini ihlal edici bir mekanizma olarak reddetmektedir. BAE yönetimi, Hindistan'ın emirlik şirketleri hakkında mahrem bilgileri elde etmek için bir veri bankası oluşturma gayesi güttüğünü savunmaktadır.

Sonuç olarak, Körfez bölgesinde yoğunlaşan emek göçü meselesinin farklı boyutları söz konusudur ve zaman içerisinde bu olguya yönelik Körfez ülkelerinin değişen politikaları olmuştur. ■